

Zvonimirovo
Veliko polje

IMPRESSUM

MONOGRAPHIAE INSTITUTI ARCHAEOLOGICI
MONOGRAFIJE INSTITUTA ZA ARHEOLOGIJU
Knjiga 8

AUTOR / AUTHOR

Marko Dizdar
Zvonimirovo-Veliko polje
Groblje latenske kulture 1
A Cemetery of the La Tène Culture 1

AUTORI OSTALIH TEKSTUALNIH PRILOGA / AUTHORS OF OTHER TEXTS

Mario Šlaus, Mario Novak, Siniša Radović

IZDAVAČ / PUBLISHER

Institut za arheologiju, Ulica Ljudevita Gaja 32, 10000 Zagreb

GLAVNA UREDNICA / EDITOR-IN-CHIEF

Marija Buzov

IZVRŠNA UREDNICA / MANAGING EDITOR

Daria Ložnjak Dizdar

RECENZENTI / REVIEWERS

Nives Majnarić-Pandžić, Tihomila Težak-Gregl, Hrvoje Potrebica

UREDNIŠTVO / EDITORS

Vlasta Begović, Juraj Belaj, Snježana Karavanić, Goranka Lipovac Vrkljan, Zorko Marković, Tajana Sekelj Ivančan

UREDNIČKO VIJEĆE / EDITORIAL BORD

Jacqueline Balen (Zagreb), Mitja Guštin (Koper), Maciej Karwowski (Rzeszow), Brunislav Marijanović (Zadar), Peter C. Ramsel (Beč), Aurel Rustoiu (Cluj-Napoca), Martin Schönfelder (Mainz)

LEKTOR / LANGUAGE EDITOR

Tihomila Težak-Gregl

KOREKTURA / PROOFREADING

Daria Ložnjak Dizdar

PRIJEVOD / TRANSLATION

Sanjin Mihelić

OBLIKOVANJE I PRIPREMA ZA TISAK / DESIGN & DTP

Srećko Škrinjarić

TISAK / PRINTED BY

Tiskara Zelina d.d.

Marko Dizdār

Zvonimirovo Veliko polje

Groblje latenske kulture **1**
A Cemetery of the La Tène Culture

Institut za arheologiju
Zagreb, 2013.

sadržaj

CONTENT

I.	Uvod / Introduction	9
II.	Rezultati istraživanja 1993.-1995. i 1998.-1999. god. / The results of the excavations in 1993-1995 and 1998-1999	17
III.	Plan groblja / Plan of the cemetery	21
IV.	Pravila grobnog rituala i pokopavanja / Rules of funerary and burial rites	29
V.	Društvena slojevitost zajednice / Social stratification of the community	51
VI.	Tipološko-kronološka klasifikacija nalaza / Typological-chronological classification of finds	63
VI.1.	Grobovi muškaraca / Male graves	73
VI.1.1.	Naoružanje / Weapons	74
VI.1.1.1.	Mačevi u koricama / Swords in scabbards	76
VI.1.1.1.1.	Žigovi na sječivima mačeva / Stamps on sword blades	83
VI.1.1.1.2.	Korice grupe 6 / Scabbards of group 6	89
VI.1.1.1.3.	Švicarski stil / The Swiss style	115
VI.1.1.2.	Bojni noževi / Battle knives	122
VI.1.1.2.1.	Bojni noževi tipa Zvonimirovo LT 12 / Battle knives of the Zvonimirovo LT 12 type	123
VI.1.1.2.2.	Bojni noževi tipa Brežice 6 / Battle knives of the Brežice type	130
VI.1.1.2.3.	Bojni noževi tipa Osijek 1 / Battle knives of the Osijek 1 type	134
VI.1.1.2.4.	Ostali oblici bojnih noževa / Other types of battle knives	137
VI.1.1.3.	Koplja / Spearheads	142
VI.1.1.3.1.	Koplja s dugim listom / Long-bladed spearheads	143
VI.1.1.3.2.	Koplja s dugim tuljcem / Long-socketed spearheads	148
VI.1.1.4.	Petice / Spear butts	150
VI.1.1.5.	Umba / Shield bosses	153
VI.1.1.5.1.	Umba tipa Zvonimirovo LT 12 / Shield bosses of the Zvonimirovo LT 12 type	155
VI.1.1.5.2.	Umba tipa Slatina 10 (VIIa) / Shield bosses of the Slatina 10 type (VIIa)	158
VI.1.1.5.3.	Umba tipa Skorba (VIIb) / Shield bosses of the Skorba type (VIIb)	161
VI.1.1.6.	Okovi ručke štita / Shield-grip fittings	165
VI.1.2.	Toaletni pribor / Toilet accessories	167
VI.1.2.1.	Škare / Scissors	167

VI.1.2.2.	Britve / Razors	170
VI.1.2.3.	Pincete / Tweezers	173
VI.1.3.	Brusevi / Whetstones	175
VI.1.4.	Pojasne garniture / Belt sets	177
VI.1.5.	Željezne fibule / Iron fibulae	188
VI.1.5.1.	Željezne fibule s dvije kuglice / Iron fibulae with two spherical knobs	189
VI.1.5.2.	Željezne fibule s jednom kuglicom / Iron fibulae with one spherical knob	192
VI.1.5.3.	Željezne fibule s kuglicom i polukružnim lukom / Iron fibulae with a spherical knob and semicircular bow	195
VI.1.5.4.	Željezne glatke fibule / Smooth iron fibulae	197
VI.1.5.5.	Željezne fibule s niskim lukom / Iron fibulae with low bow	199
VI.1.6.	Nakit / Jewellery	202
VI.1.6.1.	Torkves / Torc	202
VI.1.6.2.	Narukvice / Bracelets	203
VI.1.6.2.1.	Željezne narukvice / Iron bracelets	203
VI.1.6.2.2.	Brončane narukvice / Bronze bracelets	207
VI.1.7.	Privjesci / Pendants	207
VI.1.8.	Spojnice / Links	208
VI.2.	Grobovi žena / Female graves	211
VI.2.1.	Željezni pleteni pojasi / Iron chain belts	213
VI.2.2.	Kopče tipa Brežice / Brežice type buckles	221
VI.2.3.	Brončana kopča i pojasi / Bronze buckle and belts	228
VI.2.4.	Pređice / Buckle frames	230
VI.2.5.	Fibule / Fibulae	231
VI.2.5.1.	Željezne fibule / Iron fibulae	232
VI.2.5.2.	Brončane fibule / Bronze fibulae	235
VI.2.5.2.1.	Brončane fibule s dvije kuglice / Bronze fibulae with two spherical knobs	235
VI.2.5.2.2.	Brončane fibule tipa Zvonimirovo / Bronze fibulae of the Zvonimirovo type	241
VI.2.5.2.3.	Brončane fibule s emajlom / Bronze fibulae with enamel	245
VI.2.5.2.4.	Brončane glatke fibule / Smooth bronze fibulae	250
VI.2.6.	Nakit / Jewellery	252
VI.2.6.1.	Staklene narukvice / Glass bracelets	253
VI.2.6.2.	Prstenje / Finger rings	260
VI.2.6.3.	Perle / Beads	262
VI.2.7.	Noževi / Knives	266
VI.3.	Keramičke posude / Ceramic vessels	268
VI.3.1.	Lonci / Pots	273
VI.3.1.1.	Lonci s-profilacije s najvećom širinom u donjoj polovici / S-profiled pots with maximum girth in the lower half	274
VI.3.1.2.	Lonci s-profilacije s najvećom širinom na sredini tijela / S-profiled pots with maximum girth at the middle of the body	276

VI.3.1.3.	Lonci bikoničnog tijela / Biconical pots	280
VI.3.2.	Kantharosi / Kantharoi	290
VI.3.2.1.	Kantharosi tipa Zvonimirovo-Privlaka / Kantharoi of the Zvonimirovo-Privlaka type	292
VI.3.2.2.	Kantharosi tipa Karaburma / The Karaburma type kantharoi	302
VI.3.2.3.	“Kantharosi” tipa Pećine / The Pećine type „kantharoi“	304
VI.3.2.4.	Ostali oblici kantharosa / Other forms of kantharoi	305
VI.3.2.5.	Posude s antropomorfnim i zoomorfnim ručkama / Vessels with anthropomorphic or zoomorphic handles	312
VI.3.2.6.	Kasnolatenški oblici kantharosa / Late La Tène forms of kantharoi	316
VI.3.2.6.1.	Kantharosi tipa Vinkovci / Kantharoi of the Vinkovci type	316
VI.3.2.6.2.	Kantharosi tipa Gomolava / Kantharoi of the Gomolava type	319
VI.3.2.6.3.	Kantharosi tipa Vukovar / Kantharoi of the Vukovar type	325
VI.3.2.6.4.	Ostali kasnolatenški oblici kantharosa / Other Late La Tène forms of kantharoi	327
VI.3.2.7.	O kantharosima / On kantharoi	330
VI.3.2.8.	Kantharosi tipa Zvonimirovo LT 15 / Kantharoi of the Zvonimirovo LT 15 type	339
VI.3.3.	Čaša / Beaker	346
VI.3.4.	Zdjele / Bowls	347
VI.3.5.	Ukrašavanje posuda motivima koncentričnih kružnica / Decoration of vessels with concentric circles	352
VI.3.6.	Pršljeni / Spindle-whorls	363
VII.	Za kraj / At the end	365
VIII.	Katalog grobova i grobnih nalaza iz istraživanja 1993.-1995. i 1998.-1999. godine / Catalogue of graves and grave finds from the 1993-1995 and 1998-1999 excavations	389
IX.	Crteži grobova / Drawings of graves	421
X.	Table / Plates	435
XI.	Popisi nalazišta s kartama rasprostranjenosti / Lists of sites with distribution maps	469
XII.	Popis ilustracija / List of illustrations	485
XIII.	Literatura / Bibliography	495
XIV.	Mario Šlaus – Mario Novak: Antropološka analiza spaljenih ljudskih kostiju / An anthropological analysis of cremated bones	513
XV.	Siniša Radović: Ostaci životinja iz grobova latenske kulture / Animal remains from the graves of the La Tène culture	523
XVI.	Zahvala / Acknowledgements	547

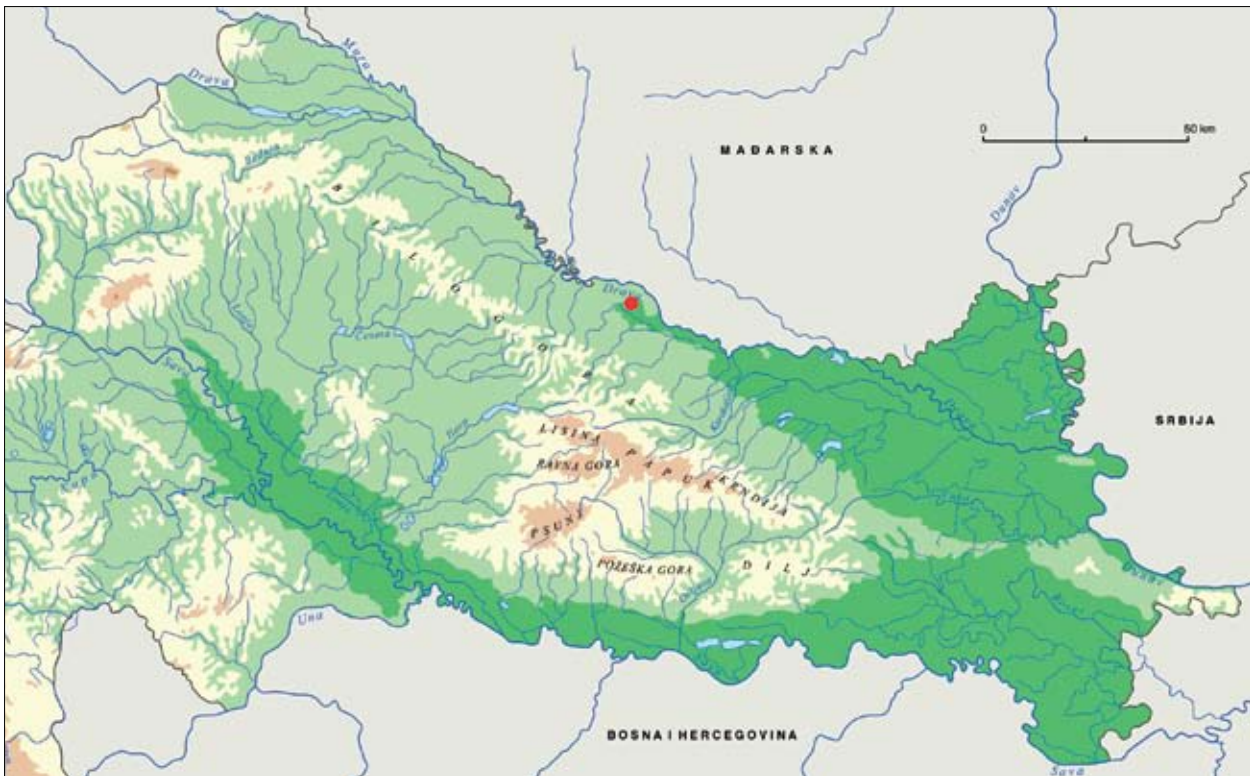
I.

Uvod

INTRODUCTION

Poznavanje razvoja latenske kulture, koja je na najvećem dijelu prostora sjeverne Hrvatske obilježila razdoblje mlađeg željeznog doba, u posljednja dva desetljeća bitno se izmijenilo s provedbom sustavnih terenskih pregleda u kojima je zabilježen niz novih nalazišta, na kojima su potom provedena manja pokusna ili zaštitna iskopavanja. Jedno od takvih nalazišta je i groblje Zvonimirovo-Veliko polje na kojem su istraživanja započela 1993. godine te zbog iznimnih postignuća traju sve do danas. Ipak, potrebno je istaknuti kako pronalazak većeg broj nalazišta koja se mogu pripisati latenskoj kulturi nije predstavljao iznenađenje, budući da su još od kraja 19. stoljeća poznati nalazi koji su nagovijestili zaposjedanje južnog dijela Panonske nizine zajednicama kojima se pripisivalo keltsko porijeklo, za što su se potvrde nalazile u već tada poznatim i analiziranim rimskim pisanim vrelima. Broj istraživanja porastao je posljednjih nekoliko godina kada su poduzeta zaštitna istraživanja većih površina naselja koja će, po konačnoj obradi, znatno unaprijediti poznavanje naseljenosti te infrastrukture naselja na prostoru sjeverne Hrvatske u navedenom razdoblju kojeg su svojim razvojem obilježile zajednice Tauriska i Skordiska. Na osnovi antičkih pisanih izvora i arheoloških svejdočanstava poznato je kako su Skordisci boravili u Srijemu te istočnoj Slavoniji kao zapadnom području njihovog rasprostiranja, dok su se na tlu središnje Hrvatske naselili Ta-

The knowledge of the development of the La Tène culture, whose presence marked the Late Iron Age in the greatest part of northern Croatia, has undergone considerable changes in the last two decades owing to systematic field surveys that led to the registration of a number of new findspots, where small-scale trial or rescue excavations were subsequently carried out. The Zvonimirovo-Veliko Polje cemetery is one such site, where the excavations that began in 1993 have continued to this day due to the exceptional results. It is nevertheless necessary to point out that the discovery of a large number of sites attributable to the La Tène culture did not come as a surprise, considering that from as early as the end of the 19th century finds have been known that heralded the settling of the southern part of the Pannonian plain by the communities of arguably Celtic origin, for which confirmations were found in the written sources from the Roman period, already known and analysed at the time. The recent years have witnessed an upsurge in the number of investigated settlements, with large-scale rescue excavations that will, once the analysis has been completed, considerably broaden our understanding of the settlement pattern and settlement infrastructure in northern Croatia during that period, marked by the development of the communities of the Taurisci and the Scordisci. Ancient written sources and archaeological evidence reveal that Sarmia and eastern Slavonia represented the western area of the distribution of the Scordisci, while central

Karta 1: položaj groblja Zvonimirovo-Veliko polje u sjevernoj Hrvatskoj / Map 1: a position of the Zvonimirovo-Veliko polje cemetery in northern Croatia

urisci, što je predstavljalo njihovo istočno naseobinsko područje. Iako su dijelili zajedničko porijeklo i pripadnost keltskoj ekumeni kojoj su predstavljali južno i jugoistočno predziđe, posebnosti materijalne ostavštine Tauriska i Skordiska nastale su kao rezultat naseljavanja tijekom druge polovice 4. st. pr. Kr. različitih područja na kojima su zatekli i različite autohtone supstrate. Upravo se sa svakim novim istraživanjem sve više prepoznaje očekivana, ali dosad slabo prepoznata autohtona materijalna ostavština različitih panonskih zajednica, posvjedočenih kasnije i u pisanim vrelima (npr. Breuci, Andizeti, Jasi), koje su se nalazile pod dominacijom ili utjecajima susjednih keltskih zajednica, od kojih su baštinile mnoge, njima nove civilizacijske tekovine koje su postale sastavnim dijelom i njihovog naslijeđa.

Veliki napredak u sustavnom istraživanju materijalne i duhovne ostavštine latenske kulture, ne samo u Podravini, već i u cijeloj sjevernoj Hrvatskoj, predstavlja otkriće te provedba višegodišnjih zaštitnih istraživanja groblja Zvonimirovo-Veliko polje (općina Suhopolje, Virovitičko-podravska županija). Radi se o jedinom sustavno istraživanom groblju iz razdoblja mlađeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj na kojem su prikupljene spoznaje i materijalna ostavština koji su u znatnoj mjeri

Croatia was settled by the Taurisci, for whom this represented the western part of the territory under their control. Even though they shared a common origin and affiliation to the Celtic oecumene, of which they formed the southern and south-eastern boundary, the particularities of the material legacy of the Taurisci and the Scordisci were created as the result of the fact that in the latter half of the 4th c. BC these two communities settled different areas, where they encountered also different indigenous substrates. Each new investigation represents another step toward the recognition of the expected but until presently only poorly recognized indigenous material legacy of various Pannonian communities, confirmed subsequently also in written sources (e.g. Breuci, Andizetes, Jasi). These communities, dominated or influenced by the neighbouring Celtic communities, inherited from the latter many new attainments of civilization, which they incorporated into their own heritage.

A breakthrough in the systematic study of the material and spiritual legacy of the La Tène culture, not only in the Podravina region (Drava valley) but in the entire northern Croatia, was achieved by the discovery and subsequent several-year-long rescue excavations of the Zvonimirovo-Veliko Polje cemetery (Suhopolje Municipality, Virovitica-Podravina County). This is the only systematically investi-

izmjenili dosadašnja saznanja o razvoju latenske kulture na navedenom prostoru. Isto tako, rezultati posljednjih istraživanja drugih nalazišta, posebno na virovitičkom području, s dobro dokumentiranim nalazima, uz one koji su još od kraja 19. stoljeća sakupljeni i pohranjeni u muzejskim zbirkama, omogućavaju provedbu tipološko-kronološke analize koja pokazuje kako je središnja Hrvatska¹ najvećim dijelom predstavljala istočno područje rasprostiranja mokronoške skupine, odnosno Tauriska, koja je danas znatno bolje poznata na osnovi rezultata istraživanja u srednjoj i istočnoj Sloveniji prema kojima je provedena njezina podjela na nekoliko osnovnih stupnjeva razvoja u koje su bili uključeni i pojedinačni nalazi s prostora središnje Hrvatske.²

Prvi detaljni opisi nalaza latenske kulture s prostora središnje Hrvatske, s kulturnom i kronološkom determinacijom, rezultat su znanstvenog djelovanja N. Majnarić-Pandžić. Izdvojene skupine nalaza iz uništenih grobova u Malunju i Vojakovcu povezane su s nalazima s prostora Dolenjske te su pripisane materijalnoj ostavštini Tauriska. Poznavanje latenske kulture u Podravini također je počivalo na tek rijetkim pojedinačnim i slučajnim nalazima te manjim iskopavanjima naselja.³ Za poznavanje naseljenosti podravskog dijela središnje Hrvatske izniman je doprinos Z. Markovića koji je na koprivničkom području poduzeo niz terenskih pregleda te manjih pokusnih i zaštitnih isko-

gated Late Iron Age cemetery in northern Croatia, and it yielded knowledge and material legacy that significantly changed the previous understanding of the development of the La Tène culture in that area. Likewise, the results of recent investigations at other sites, and those in the Virovitica area in particular, with well documented finds, in addition to those that have been collected and kept in the museum collections since the end of the 19th century, allow us to carry out a typological-chronological analysis, which shows that central Croatia¹ for the most part formed the eastern area of distribution of the Mokronog group, that is the Taurisci. This group is today much better known due to the results of investigations in central and eastern Slovenia, used as a basis for its division into several basic developmental phases, which included also single finds from central Croatia.²

The first detailed descriptions of the finds of the La Tène culture from northern Croatia, together with a cultural and chronological determination, were the result of the scholarly activity of N. Majnarić-Pandžić. She connected the isolated assemblages from the destroyed graves in Malunje and Vojkovic with the finds from Lower Carniola and attributed them to the material legacy of the Taurisci. The understanding of the La Tène culture in Podravina was likewise based only on sparse single and chance finds and small-scale excavations of settlements.³ An exceptional contribution to the understanding of the settling of the Podravina region of central Croatia is that by Z. Marković,

¹ Istočna granica središnje Hrvatske određena je zapadnim grebenima Papuka i Psunja te se dalje nastavlja prema jugu do Save. U Podravini je linija razgraničenja povučena preko istočnih ogranaka Bilogore. Tako je istočna granična linija prema istočnoj Hrvatskoj u središnjem dijelu jasno naznačena na osnovi reljefnih datosti, dok na rubovima presjeca podravski i posavski nizinski koridor koji ujedno predstavljaju poveznicu između Podunavlja na istoku te jugoistočnoalpskog područja na zapadu. Sjeverna se granica nalazi na tokovima rijeka Drave i Mure, dok je zapadna granica određena državnim razgraničenjem prema Sloveniji. Prema jugu nema jasne reljefne podijeljenosti koja bi razdvojila središnju od gorske Hrvatske, odnosno u središnju Hrvatsku još spadaju Banovina i Kordun.

² Današnje poznavanje materijalnog naslijeđa Tauriska najvećim dijelom počiva na rezultatima istraživanja nalazišta u Sloveniji gdje su još krajem 19. stoljeća otkrivena i istražena neka od najznačajnijih nalazišta, a prema jednom od njih, onom u Mokronogu, materijalna ostavština Tauriska nazvana je mokronoškom: Guštin 1977; Guštin 1984; Božić 1987; Božić 1999.

³ Među pojedinačnim i slučajnim nalazima latenske kulture u Podravini izdvajaju se: ranolatenska narukvica iz Ferdinandovca, srednjolatenski mač i bojni nož iz Bartlovca i Kuserbanj brijega, zatim fibula iz Kloštra Podravskog, kasnolatenska konjska oprema iz Orešca te ostave istočnonoričkog srebrnog novca iz Đurđevca i Varaždina: Majnarić-Pandžić 1970, 76; Majnarić-Pandžić 1978, 153-155.

¹ The eastern border of central Croatia is delimited by the western ridges of the Papuk and Psunj Mountains, continuing southwards to the Sava river. The demarcation line in the Podravina region crosses the eastern slopes of the Bilogora Mountain. The eastern borderline towards eastern Croatia is clearly based in the central part on relief features, while on the edges it transects the lowland corridor in the Podravina and Posavina regions, which are at the same time a link between the Danube Basin in the east and the south-eastern Alpine area in the west. The northern border lies on the courses of the Drava and Mura rivers, while the western border is marked by the state frontier with Slovenia. To the south there are no prominent relief features that would clearly separate central and highland Croatia, that is, the Banovina and Kordun regions can also be considered parts of central Croatia.

² The present-day knowledge of the material legacy of the Taurisci is based for the most part on the results of investigations of sites in Slovenia, where some of the most significant sites were discovered and investigated as early as the end of the 19th c. One of these sites – Mokronog – gave its name to the material culture of the Taurisci: Guštin 1977; Guštin 1984; Božić 1987; Božić 1999.

³ Standing out within single and chance finds of the La Tène culture in Podravina are: the Early La Tène bracelet from Ferdinandovac, the Middle La Tène sword and battle knife from Bartolovec and Kuserbanj Brijeg, the fibula from Kloštar Podravski, the Late La Tène horse harness from Orešac and the hoards of east Norican silver coins from Đurđevac and Varaždin: Majnarić-Pandžić 1970, 76; Majnarić-Pandžić 1978, 153-155.

pavanja koja su bitno doprinijela poznavanju kasnolatenjskih nizinskih naselja.⁴ Iako su rezultati istraživanja slovenskih nalazišta mokronoške skupine omogućili stvaranje zaključaka o svakodnevnom životu i pogrebnim običajima Tauriska, stanje u središnjoj Hrvatskoj bitno se izmijenilo s posljednjim zašitnim i sustavnim iskopavanjima visinskih naselja na Gornjem gradu u Zagrebu i Kuzelinu, kao i nizinskih naselja oko Varaždina, Koprivnice i Virovitice, čime je znatno obogaćena nasebinska slika latenske kulture u Podravini.⁵ Istraživano naselje u Virovitici, zajedno s većim brojem drugih naselja otkrivenih u terenskim pregledima u okolici Suhopolja, na osnovi površinskih nalaza, najčešće keramičkih ulomaka, datirano je u razdoblje kasnog latena.⁶ Nalazi iz navedenih istraživanja jasno su ukazali na važnost prostora središnje Hrvatske, kojem pripada i Podravina, tijekom razvoja latenske kulture Tauriska, budući da je taj prostor predstavljao vjekovnu poveznicu europskog zapada i istoka.

Na osnovi navedenih istraživanja znatno su proširene spoznaje o razvoju mokronoške skupine na istočnom prostoru njezinog rasprostiranja. Prikupljena materijalna ostavština, posebno s groblja u Zvonimirovu, kao i s drugih podravskih nalazišta, pokazuje kako se mokronoška skupina rasprostirala još dalje prema istoku, zasad sve do istočnih obronaka Bilogore, odnosno kako su Taurisci kontrolirali i znatan dio središnje Hrvatske na kojem se smještaju i zajednice panonskog porijekla, no koje su se nalazile pod njihovom političkom, ekonomskom i kulturnom dominacijom ili barem snažnim utjecajima koji su doveli do latenzacije dobrog dijela njihove materijalne ostavštine. Takva pretpostavka, kada se govori o istočnoj granici mokronoške skupine, zasad u najvećoj mjeri počiva na nalazima s groblja u Zvonimirovu. Ipak, novija istraživanja nizinskog naselja u Virovitici te analiza prikupljenih nalaza s naselja pronađenih u okolici Virovitice i Suhopolja, potvrdila su kako ona također pripadaju mokronoškoj skupini. Za cjelovitiju analizu odnosa nalazišta mokronoške skupine u srednjoj Podravini s onima zapadnije položenim oko Koprivnice i Varaždina te u slovenskom dijelu Podravine, ali i onih koja se nalaze sjeverno od rijeke Drave potrebna je cjelovita obrada sve prikupljene građe. Upravo su rezultati istraživanja groblja u Zvonimirovu, s

who carried out a series of field surveys as well as small-scale trial and rescue excavations in the area of Koprivnica, which significantly added to our knowledge of the Late La Tène lowland settlements.⁴ Even though the results of the investigations of Slovenian sites of the Mokronog group led to the conclusions on the everyday life and funerary customs of the Taurisci, the situation in central Croatia changed considerably following the latest rescue and systematic excavations of elevated settlements at the Upper Town in Zagreb and at Kuzelin, as well as of the lowland settlements around Varaždin, Koprivnica and Virovitica, which greatly enriched the settlement picture of the La Tène culture in Podravina.⁵ The investigated settlement in Virovitica, together with a number of other settlements discovered through field surveys in the surroundings of Suhopolje, was dated to the Late La Tène based on surface finds, mostly consisting of ceramic shards.⁶ The finds from those investigations clearly underscored the importance of the territory of central Croatia, which includes also the Podravina region, in the course of life of the La Tène culture of the Taurisci, as this territory had been a timeless link of the European West and East.

The knowledge on the development of the Mokronog group in the eastern part of its distribution area has been greatly augmented due to those investigations. The collected material legacy, above all those from the cemetery in Zvonimirovo and from other sites in Podravina, show that the Mokronog group was present even further eastwards, it presently appears all the way to the eastern slopes of the Bilogora Mountain. In other words, it appears that the Taurisci controlled a sizeable portion of central Croatia, which includes also the communities of the Pannonian origin, over which the Taurisci exerted political, economic and cultural domination or, at least, a strong influence that led to the laténisation of a good part of their material legacy. Such an assumption, when the eastern border of the Mokronog group is concerned, is based in the main part on the finds from the Zvonimirovo cemetery. However, the recent investigations of the lowland settlement in Virovitica, as well as the analysis of the finds collected from the settlements discovered in the surroundings of Virovitica and Suhopolje, provided evidence that these sites, too, belonged to the Mokronog group. Still, a thorough analysis of the entire collected finds is necessary for a more comprehensive understand-

⁴ Marković 1984.

⁵ Šimek 1981; Sokol 1992; Majnarić-Pandžić 1993; Sokol 2001; Majnarić-Pandžić 2005; Bekić 2006; Čimin 2011.

⁶ Dizdar 2006a; Dizdar, Božić 2010; Dizdar 2011.

⁴ Marković 1984.

⁵ Šimek 1981; Sokol 1992; Majnarić-Pandžić 1993; Sokol 2001; Majnarić-Pandžić 2005; Bekić 2006; Čimin 2011.

⁶ Dizdar 2006a; Dizdar, Božić 2010; Dizdar 2011.

Sl. 1: pogled na nalazište tijekom istraživanja 1998. godine / Fig. 1: a view on the site during the 1998 excavation

prikupljenom brojnom i raznovrsnom materijalnom ostavštinom, od iznimne važnosti u prepoznavanju vrste te kontakata ostvarenih sa susjednim zajednicama, od kojih je većina keltskog porijekla, ali i s autohtonim panonskim stanovništvom čija je ostavština, kako je već istaknuto, najvećim dijelom bila latenizirana, no koje je ipak zadržalo pojedine vlastite tekovine.⁷ Isto tako, istraživanja omogućavaju proučavanje duhovnog naslijeđa i pogrebnih običaja nekadašnjih stanovnika Zvonimirova, a što će osnažiti usporedbe s rezultatima istraživanja groblja na širem jugoistočnoalpskom i južnapanonskom području. Analizom rasporeda i broja grobnih priloga otvaraju se mogućnosti proučavanja društvene strukture zajednice, ako se pretpostavi kako se u broju i kvaliteti priloga u grobovima zrcali nekadašnji status i uloga u društvu preminulog pojedinca. S druge strane, tipološko proučavanje nalaza s groblja u Zvonimirovu, uz usporedbe s prostorno bliskim nalazištima, omogućit će prepoznavanje posebnosti razvoja materijalnog naslijeđa te stvaranje jedinstvene kronološke slike razvoja latenske kulture u Podravini.

ing of the relationship of the sites of the Mokronog group in central Podravina and those lying more to the west around Koprivnica and Varaždin and in the Slovenian part of the Podravina, as well as those north of the Drava river. The results of the investigation of the Zvonimirovo cemetery, which yielded abundant and diverse material remains, are exceptionally important for recognizing the type of contacts with the neighbouring communities, most of which were Celtic, but also with the indigenous Pannonian population, whose heritage, as already pointed out, was latèneised to a great extent, but still preserved certain attainments of its own.⁷ In the same vein, the investigations facilitate the study of the spiritual heritage and burial rites of one-time inhabitants of Zvonimirovo, which will be further enhanced by comparisons with the results of investigations of the cemeteries in the wider south-eastern Alpine and southern Pannonian area. The analysis of the distribution and number of grave goods opens the way to the study of the social structure of the community, if one assumes that the number and quality of grave goods mirrors the former status and social role of the deceased person. On the other hand, the typological study of the finds from the Zvonimirovo cemetery, coupled with the analogies from the sites in the vicinity, will make it possible to identify the specificities in the development of the material heritage and the creation of the unique chronological picture of the development of the La Tène culture in Podravina.

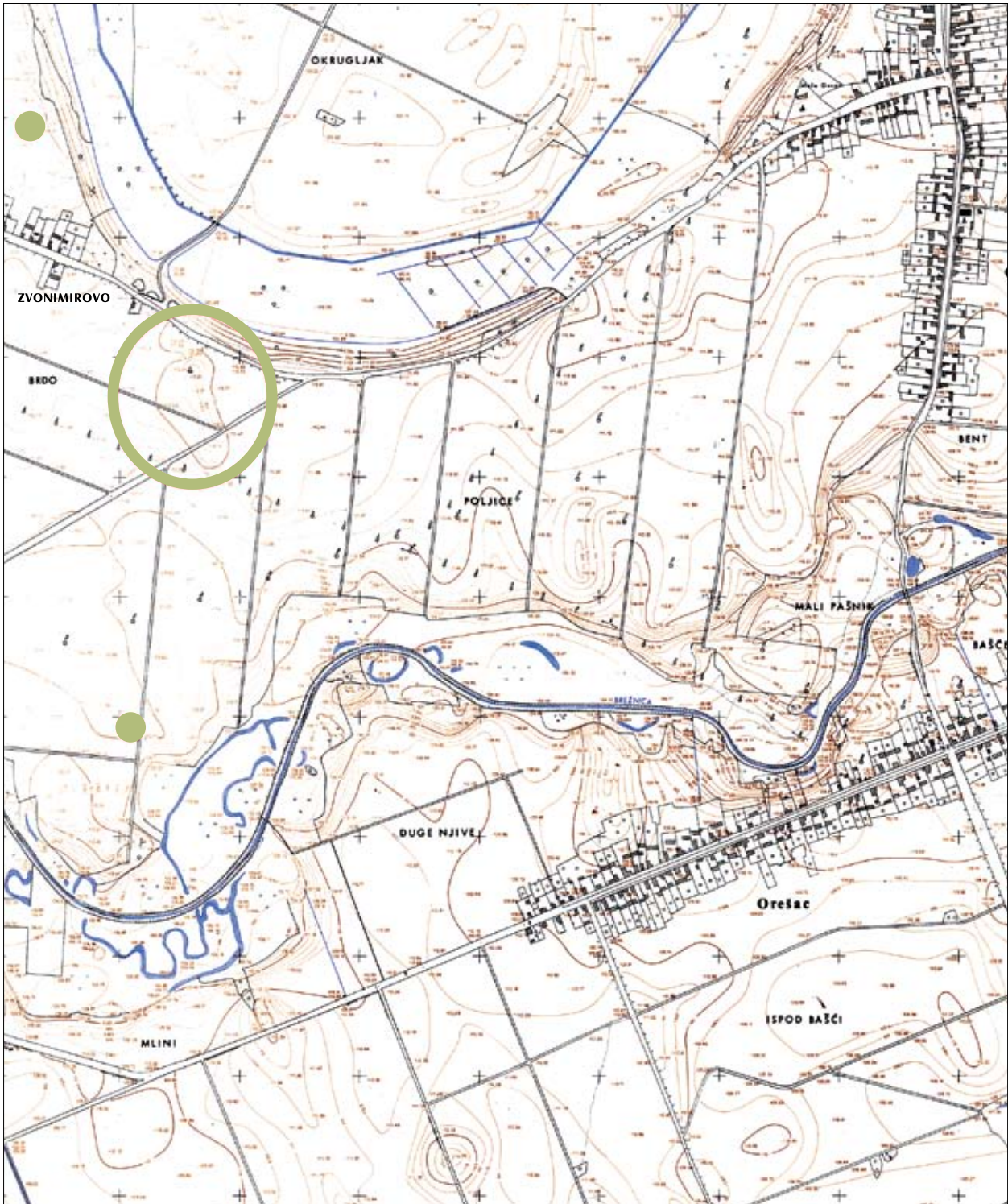
⁷ Potrebica, Dizdar 2012.

⁷ Potrebica, Dizdar 2012.

Iscrpna analiza materijalne ostavštine s groblja u Zvonimirovu kao i s drugih podravskih nalazišta mokronoške skupine, u konačnici može pripomoći u naznačavanju slike naseljenosti podravskog prostora središnje Hrvatske u vrijeme mlađeg željeznog doba, čije će kvalitetnije rješenje biti moguće tek po objavi većeg broja arheoloških istraživanja. Rezultate i prikupljene spoznaje potom je potrebno

A detailed analysis of the material legacy from the Zvonimirovo cemetery as well as from the other sites of the Mokronog group in the Podravina region can eventually facilitate the outlining of the picture of the population of central Croatia in the Late Iron Age, even though this issue will be solved adequately only when a number of archaeological investigations have been published. The results and the achieved knowledge will then

Karta 2: položaj groblja Zvonimirovo-Veliko polje s označenim naseljima latenske kulture (detalj karte 1:5000) / Map 2: position of the Zvonimirovo-Veliko polje cemetery with marked settlements of the La Tène culture (a detail of a 1:5000 map)

usporediti s podacima antičkih historiografa kod kojih su očuvani spomeni o onim etničkim zajednicama koje su obilježile posljednju fazu protopovijesnog razvoja na južnopanonskom i jugoistočnoalpskom prostoru. S druge strane, svi prikupljeni nalazi omogućavaju izradu kronološke slike razvoja materijalne kulture koja na taj način podravski prostor središnje Hrvatske prikazuje sastavnim dijelom velike keltske ekumene u koju su bile utkane i određene posebnosti koje materijalnu ostavštinu latenske kulture u zapadnom dijelu međuriječja Drave i Save, na susretu južnopanonske ravnice i jugoistočnih obronaka Alpa, čine prepoznatljivom.

Dosad prikupljene spoznaje prikazuju groblje u Zvonimirovu kao jedinstveno i zasad jedino sustavno istraživano groblje latenske kulture u sjevernoj Hrvatskoj na kojem su izdvojeni nalazi koji se mogu povezati s naslijeđem sve tri osnovne etničke sastavnice, Tauriscima, Skordiscima te Panoncima, koji su svojom pojavnošću obilježili razdoblje mlađeg željeznog doba u međuriječju Save, Drave i Dunava.⁸ Zbog toga rezultati istraživanja groblja u Zvonimirovu predstavljaju jedno od polazišta za proučavanje odnosa između dviju spomenutih keltskih zajednica koje su boravile na južnom i jugoistočnom predziđu keltskog svijeta, kao i za upoznavanje njihovog odnosa prema autohtonom stanovništvu s kojim su se susreli tijekom druge polovice 4. st. pr. Kr. od kada razvijaju iznimno složenu društvenu i ekonomsku povezanost te isprepletenost koja će potrajati sve do gubitka njihovih samostalnosti krajem 1. st. pr. Kr. Na taj način groblje u Zvonimirovu, s iznimno bogatim grobnim cjelinama, omogućava bolje promatranje ostavštine latenske kulture za cijelu južnu Panoniju. Končna analiza i objava groblja, nakon okončanja konzervacije i restauracije pokretne građe, omogućit će i kvalitetnije poznavanje razvoja oružane opreme keltskih ratnika te nošnje kao i niza procesa koji su se u mlađem željeznom dobu odvijali na širem južnopanonskom i jugoistočnoalpskom prostoru.

⁸ Izdvajanje groblja Zvonimirovo-Veliko polje kao jedinog sustavno istraženog groblja mlađeg željeznog doba u sjevernoj Hrvatskoj donekle opovrgavaju već više od 50 godina poznati nalazi iz Donjeg grada u Osijeku. Međutim, analize danas sve više pokazuju kako se izdvojene cijeline ne mogu smatrati pouzdanim te zahtijevaju detaljnu reviziju: Majnarić-Pandžić 2007.

have to be compared with the accounts of ancient historiographers that mention those ethnic communities that marked the last phase of the protohistoric development in southern Pannonia and the south-eastern Alps. On the other hand, the sum of the collected finds allows one to paint the picture of the chronological development of the material culture, which in this way shows the Podravina area of central Croatia as the integral part of the great Celtic ecumene, in whose fabric were interwoven certain particularities which render the material legacy of the La Tène culture in the western part of the area between the Drava and Sava rivers, at the contact of the southern Pannonian plain and south-eastern spurs of the Alps, a recognizable phenomenon.

The understanding of the cemetery in Zvonimirovo gained so far shows it as a unique and, until now, the only systematically investigated cemetery of the La Tène culture in northern Croatia, which yielded finds that can be connected with the traditions of all three basic ethnic components – the Taurisci, the Scordisci and the Pannonians, whose presence marked the Late Iron Age period in the area between the Sava, Drava and Danube rivers.⁸ This is the reason that the results of the investigation of the cemetery in Zvonimirovo are one of the starting points for the study of the relationship between the two mentioned Celtic communities inhabiting the southern and south-eastern boundary of the Celtic world, as well as for the insight into their relationship with the indigenous population, which they encountered in the latter half of the 4th c. BC, and with whom they thereafter started developing an exceptionally intricate social and economic association and relationship, which would last until the loss of their independences at the end of the 1st c. BC. In that way the cemetery in Zvonimirovo, with its exceptionally rich grave assemblages, gives a better insight into the legacy of the La Tène culture for the entire southern Pannonia. The final analysis and publication of the cemetery, after the conservation and restoration of finds has been completed, will also enhance the understanding of the development of the military equipment of Celtic warriors and costume, as well as a number of processes that were taking place in the wider area of southern Pannonia and the south-eastern Alps in the Late Iron Age.

⁸ It can be contended to a certain extent that the Zvonimirovo-Veliko Polje cemetery is the only systematically investigated cemetery from the Late Iron Age and the La Tène culture in northern Croatia based on the finds from the Lower Town (Donji Grad) in Osijek, which have been known for the past 50 years. However, it is becoming increasingly clear by recent analyses that distinct assemblages cannot in fact be considered accurate and necessitate a detailed reassessment: Majnarić-Pandžić 2007.